

AZ IMÁDSÁG TEOLÓGIÁJA LUKÁCS EVANGÉLIUMÁBAN*

Kyu Sam Han, International Theological Seminary, Los Angeles

Lukács evangéliumának imádságról szóló anyaga egyedülállóan gazdag.¹ He-lyes PETER T. O'BRIEN megállapítása, miszerint „az imádság központi motí-
vum Lukács írásaiban, amint azt a szókincs és a kontextus is nyilvánvalóvá te-
szí”.² A *προσεύχομαι* [„kérelemmel folyamodik”] ige például tizenkilencszer
fordul elő a harmadik evangéliumban. Az ige nyolcvanhat újszövetségi em-
lítéséből harmincöt Lukács evangéliumában és az Apostolok cselekedeteiben
szerepel, míg Márknál csak tíz, Máténál pedig tizenöt alkalommal. Ha eh-
hez még hozzávesszük a *προσευχή* [„imádság”] főnevet, akkor a kifejezést a
lukácsi írások negyvenhétszer használják, míg Máté tizenhétszer, Márk tizen-
kétszer, János egyszer sem, a páli írások harmincháromszor, a maradék iratok
pedig csupán háromszor. Csak Lukács evangéliumában a *προσεύχομαι* vagy
a *προσευχή* huszonkétszer fordul elő.³ Az Újszövetségben a *δέομαι* [„könyö-
rög”] ige és annak főnévi alakja, a *δέησις* [„könyörgés”] harmincnégyszer for-
dul elő.⁴ Lukács tizenkilencszer használja ezt a kifejezést, Pál pedig tízszer.⁵ Az
Apostolok cselekedeti szintén az imádság kontextusában használja a *κράζω*
[„felkiált”] (kétszer) és a *προσκαρτερέω* [„kitart, rendelkezésre áll”] igéket (há-
romszor), továbbá a *ὁμοθυμαδόν* [„egyhangúlag”] igenevet az imádságban

* A fordítás alapjául szolgáló tanulmány: *Theology of Prayer in the Gospel of Luke*, *JETS* 43/4 (2000. december) 675–693. Fordította: Mile András.

¹ Az evangélium azzal kezdődik, hogy Isten népe imádkozik (Lk 1,10.13), és azzal zárul, hogy a hívők ujjongva áldják az Urat a Templomban (Lk 24,53). Más utalások az imádságra: 2,36–38; 3,21; 4,42; 5–16; 6,12; 9,18.29; 10,21–23; 11,1–4.5–8.9–13; 18,9–14; 21,36; 22,39–46.

² P. T. O'BRIEN, „Prayer in Luke Acts,” *TB* 24 (1973) 127.

³ R. MORGENTHALER, *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes* (Zürich: Gotthelf, 1958).

⁴ A *δέησις* főnév a személyes szükségletet hangsúlyozza, a *προσευχή* viszont az imádságos odaadást (L. HARRIS, „Prayer in the Gospel of Luke,” *SwTJ* 10 [1973] 59).

⁵ Lukácson és Pálon kívül, Máté, a Zsidókhöz írt levél, Jakab, és az Péter első levele mind egyszer használják.

való egység kifejezésére az ApCsel 1,14 és 4,24 verseiben. Ezek a statisztikák azonban félrevezetőek lehetnek, hiszen Lukács evangéliuma és az Apostolok cselekedetei hosszabbak, mint bármely más újszövetségi könyv. Számunkra a kifejezések előfordulásainál fontosabb az a tény, hogy legtöbb szöveg Lukács saját anyagából való.⁶ OSCAR G. HARRIS megjegyezte, hogy Lukács nem csupán „tizenhat imádságra vonatkozó kifejezést használ ott, ahol forrásai nem”, hanem „ezek a kifejezések evangéliumában jelentős helyeken fordulnak elő”.⁷

E tanulmány célja, hogy vizsgálat alá vegye az imádság teológiáját Lukács evangéliumában.⁸ Annak áttekintésével kezdjük, hogy az egyes kutatók, hogyan viszonyulnak Lukács ima-teológiájához. Két témára utalnak:

- 1) imádság és üdvtörténet;
- 2) az imádság mint példa az Egyház számára (didaktikus ima).

A legtöbb kutató mindkét megközelítést elismeri, és arra tesz kísérletet, hogy megállapítsák, melyik bír elsőbbséggel. A következő részek az imaszövegeket vizsgálják majd. ALFRED PLUMMER javaslatát követve Lukács evangélium imádságra vonatkozó szakaszait a következő részekre osztjuk:

- 1) imaszövegek, amelyek Jézus életéhez és szolgálatához kapcsolódnak (3,21; 5,16; 6,12; 9,29; 22,32–46; 23,46);
- 2) a tanítványok oktatására szolgáló imaszövegek (Lk 6,27–28; 10,2; 11,1–4.5–8; 18,1–8; 21,36).⁹

⁶ A Lk 22,41 a szinoptikus evangéliumok közös anyagának egy példája, habár a lukácsi szerkesztés itt nyilvánvaló (W. F. ARNDT, *The Gospel according to St. Luke* [St. Louis: Concordia, 1956] 258). A Lk 6,28 az egyetlen ima-részlet, amely a Beszédgyűjteményből (Q) származik. Ez szintén magán viseli a szerkesztés nyomát.

⁷ O. G. HARRIS, „Prayer in Luke-Acts: A Study in the Theology of Luke” (Ph.D. dissertation; Vanderbilt University, 1966) 21.

⁸ Kutatásaim Lukács evangéliumára korlátozódnak. Bármilyen lukácsi teológiával foglalkozó tanulmánynak figyelembe kell vennie Lukács evangéliumát és az Apostolok cselekedeteinek egészét. Az imádság fontosságával kapcsolatban az evangélium Jézus életét és tanítását példaként állítja az olvasók elé, az ApCsel pedig bemutatja, hogy az egyház és az apostolok miként vonatkoztatták ezt a példát személyes helyzetükre. Így Lukács ima-értelmezésének jelentősebb vonásai az evangéliumban jelennek meg, bár az „imádság mint példa” bizonyos szempontjait az ApCsel értelmezi és bemutatja gyakorlatát. JOSEPH A. FITZMYER szerint a Tizenkettő feladata az „imádság és ige szolgálat” (ApCsel 6,4). A szavak sorrendjét nem tekintve azt állítja, hogy „Lukács nyilvánvalóan azt sugallja, hogy az imádság ugyanolyan fontos a keresztény apostolok életében, mint ‘az Ige szolgálat’, azaz a keresztény üzenet hirdetése” (J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke*, 2 vols. [Garden City, NY: Doubleday 1981] 246).

⁹ A. PLUMMER, *St. Luke* (ICC; Edinburgh: T&T Clark, 1901) xlv. Csoportosításomból két rész hiányzik (Lk 1,10.13 és 2,36–38). Mindkét hivatkozás az üdvösség idejére vonatkozik, amelyet Jézus hoz el. Így az ószövetségi ima-elképzelés összekapcsolódik Jézus küldetésének eszkatológiai értelmezésével, ami az imákban látszik (az ószövetségi összefüggéséről lásd: H. CONN, „Luke’s Theology of Prayer,” *CT* 17 [December 22, 1972] 6.) Ez a két rész azért nem tartozik ide közvetlenül, mert célunk, hogy Lukács evangéliumában Jézus imáit vizsgáljuk.

Természetesen a két szövegcsoport nem különül el élesen egymástól, hiszen egyes részek (pl. Lk 22,32; 22,39–46) mindkét kategóriába besorolhatók. Az előbbi inkább az üdvtörténettel kapcsolatos, az utóbbinak pedig didaktikai céljai vannak. Az elemzés rámutat, hogy Lukácsnak nincsenek külön céljai, hanem a keresztről és a tanítványságról való elképzelését egyetlen teológiai témába illeszti.

1. AZ IMÁDSÁG MEGKÖZELÍTÉSEI LUKÁCS EVANGÉLIUMÁBAN: TÖRTÉNELEM ÉS ÉRTÉKELÉS

WILHELM OTT volt az első, aki felhívta a figyelmet, hogy az ima milyen fontos szerepet játszik a Lk–ApCsel teljes irodalmi vázlatában.¹⁰ OTT azt állította, hogy Lukács célja didaktikai jellegű volt, amely magyarázatot ad az imádság kiemelkedő jelentőségére Jézus, valamint az ősegyház életében.¹¹ OTT számára Jézus személyes imaélete a folyamatos Istenre való támaszkodást jelentette, mint a kísértéseknek való ellenállás egy módja.¹² A kísértések, amelyek a passióban megjelentek, folytatódnak, hiszen „az egyház határozatlan ideig a világban marad, és tagjainak résen kell lenniük, nehogy hitüket kioltsák.”¹³ Második kötetében Lukács úgy ábrázolja az egyházat, mint aki követi Ura példáját és kitart a hitben.¹⁴ OTT tanulmánya Lukács ima-teológiájáról bemutatja, hogy az imádság fontos szerepet játszik a Lk–ApCsel irodalmi vázlatának egészében: Jézus folyamatosan imádkozott és arra tanította tanítványait, hogy hasonlóan tegyenek.

OTT nézetét széles körben elfogadták, bár a későbbi kutatók jó része kevésbé tartotta jelentősnek a témát.¹⁵ Az egyetértés ellenére akad némi nehézség OTT tanulmányával. A német kutató nem vizsgálja a Lk–ApCsel azon „kifejezett imaszövegeit”, amelyek Jézus imaéletével foglalkoznak, elemzését Lukács evangéliuma parenetikus anyagára korlátozza (Lk 11,1–13; 18,1–8;

¹⁰ OTT megállapítása szerint bár Lukácsot nevezték „az 'ima evangélistájának', ennek jelentősége még nem került összegzésre” (W. OTT, *Gebet und Heil: Die Bedeutung der Gebetsparänese in der lukanischen Theologie* [München: Kösel, 1965], 13).

¹¹ Ibid. 60.

¹² Ibid. 94–95.

¹³ Az idézet O'BRIEN összefoglalása OTT nézeteiről, különösen: OTT, *Gebet und Heil*, 85–90 (O'BRIEN, „Prayer in Luke-Acts” 111). OTT a Lk 22. fejezetét magyarázza, és megemlíti, hogy H. CONZELMANN, *The Theology of St. Luke* (Philadelphia: Fortress, 1981) 80–83 munkájára alapoz. TRITES szintén elismeri, hogy OTT CONZELMANNRA hagyatkozott, különösképpen a „parúzia késését illetően” („Prayer Motif” 169, 3. lábjegyzet).

¹⁴ OTT, *Gebet und Heil* 124.

¹⁵ SMALLEY kijelenti: „ami azt illeti, érvei helytállóak” (S. SMALLEY, „Spirit Kingdom and Prayer in Luke-Acts,” *NovT* 15 [1973] 60).

21,31–34; 39–46) és az Apostolok cselekedeteiben található anyaggal nem foglalkozik.¹⁶ Következésképpen OTT figyelmen kívül hagyja, hogy az imádság motívuma Jézus életének kulcsfontosságú pillanataiban fordul elő (mint például megkeresztelkedésénél, a Tizenkettő kiválasztásánál, Péter hitvallásánál, a színeváltozáskor, a Getszemáni kertben és a kereszten). Ez az elrendezés arra utal, hogy többről van szó, mint Jézus normális imaélete. Továbbá OTT munkájának fele a Lk 18,1–8 szakaszával foglalkozik,¹⁷ amely – véleménye szerint – tartalmazza a kulcsot Lukács imádságról való elképzeléséhez, amely szerint annak szüntelennek kell lennie.¹⁸

O. G. HARRIS elsőként érvelt amellett, hogy Lukács az imát fontos eszköznek tekintette, amely által Isten „irányítja az üdvösség történetének (*Heilsgeschichte*) folyamát”, és hogy ez Lukács „uralkodó és jellegzetes elképzelése az imáról.”¹⁹ Ezáltal bemutatta, hogy az ima milyen szoros összefüggésben áll a *Heilsgeschichte* fontos pillanataival. Arra a teológiai megfontolásra utal, hogy Isten az imádság által irányítja az üdvtörténet három szakaszát (amint azt Lukács látja): Izrael kora, Jézus ideje és az egyház kora.²⁰ HARRIS két csoportba osztja a lukácsi imaszövegeket. Az első azokat a szövegeket tartalmazza, amelyeknek „anyagát Lukács szerkesztette, így saját érdeklődését mutatják.”²¹ A második csoport olyan anyag, amelyet Lukács fenntartás nélkül fogadott el a hagyományból, emiatt ez nem tükrözi Lukács személyes nézeteit. Az első csoport alapján HARRIS két jellegzetességet állít az imáról Lukács evangéliumában: az imádság legyen folyamatos és kapcsolódjon az üdvtörténelemhez. Tézise tehát a következő:²²

Az ima elsődleges jelentősége Lukács gondolkodásában az, hogy fontos eszközként szolgál arra, hogy ismertté váljon az üdvösség isteni terve. Az állandó imádság kinyilvánítja Jézus imádságának üdvtörténeti jelentőségét. Lukács szerint az ima által vezetete Isten Jézus szolgálatát és kísérte az ősegyház útját.

¹⁶ Az Apostolok cselekedeteinek tárgyalását 13 oldalra korlátozza.

¹⁷ OTT, *Gebet und Heil* 19–72.

¹⁸ OTT szerint az ősegyház követte a szüntelen imára való felhívást (ApCsel 2,41–42) Urának példája nyomán (*Gebet und Heil*). A második kötet (ApCsel), akár az első (Lk), az imádság szükségességére utalt „a hit megőrzésének érdekében” (vö. O'BRIEN, „Prayer in Luke-Acts” 112).

¹⁹ O. G. HARRIS, *Prayer in Luke-Acts* 98.

²⁰ Ez CONZELMANN nézetén alapszik, miszerint a lukácsi teológia „üdvtörténelem” (CONZELMANN, *The Theology of St. Luke*).

²¹ O. G. HARRIS „Prayer in Luke-Acts” 195–196. Például: Lk 3,21; 5,16; 6,12; 9,18.28–29; 11,1.13; 18,1–8; 22,39–46; 23,34.46; ApCsel 1,14.24–25; 2,42; 4,23–31; 7,59–60; 8,14–24; 9,11; Kornéliusz megtérése; az Egyház imája a bebörtönzött Péterért; az antiókhiai egyház imája a misszióért [13,1–3]; 22,7.

²² O. G. HARRIS *Prayer in Luke-Acts*, 221 [szerző kiemelése]. HARRIS követi CONZELMANN javaslatát: „Az ima, amelynek Lukács különös fontosságot tulajdonít Jézus életében, a [személy és az üdveselemény közötti] kapcsolat időtlen alakját mutatja” (*Theology of St. Luke* 208).

Bár hasznos HARRIS munkája, túlzott az az állítása, miszerint Lukácst nem érdekelte az ima tartalma, hogyanja, hogy hol és mikor imádkozzunk, más szóval az imaszövegek didaktikus természete.²³ Továbbá nem helytálló az értékelése arra vonatkozóan, hogy Lukács a hagyományt az imádságra vonatkozó anyaggal kapcsolatban hogyan használta. Például, amíg szerinte a Lk 11,2–4 és a 22,39–46 a hagyományhoz tartozik, egyértelmű, hogy Lukács szerkesztőként jelentős változtatásokat eszközölt ezekben a szakaszokban.

Azóta a Lk–ApCsel imáival kapcsolatos legtöbb kutatás hangsúlyozta HARRIS és OTT meglátásait. TRITES és FUHRMANN támogatták OTT nézetét, miszerint az imádság a kettős műben főképp didaktikus jellegű.²⁴ SAMALLEY, CONN és PLYMALE HARRIS-szel értettek egyet.²⁵ A kutatók között figyelemre méltó TIRTE, aki OTTnál vagy HARRISnél alaposabban vizsgált olyan fontos szövegeket mint a Lk 11,1–4, valamint PLYMALE, aki tizenegy, úgynevezett „explicit imaszöveget” értelmezett (Lk 2,29–32; 10,21–22; 11,2–4; 18,9–14; 22,42; 23,34; 23,46; ApCsel 1,24–25; 4,24–31; 7,59–60). Továbbá hasznos FUHRMANN munkája, hiszen megemlíti, hogy az imaszövegek és az üdvtörténet összekapcsolása nem kizárólagosan Lukács sajátossága, hiszen az ókorban az imádság gyakran volt válasz a válságokra. Nagyobb jelentősége lett volna, ha Lukács az imádságot nem állítja ebbe az összefüggésbe.

MAX TURNER azon kevesek közül való, aki eltért a korábbi kutatásoktól. Szerinte „minden olyan kísérletről, amely leszűkíti [az imádságot] egyetlen témára, elég hamar kiderül, hogy redukcionista.”²⁶ TURNER célja, hogy feltárja Lukácsnál az imádság jelentőségét és az imák különböző tartalmait anélkül, hogy egy mindet átfogó motívumot azonosítana.²⁷ Arra a következtetésre jut, hogy „Lukács imádságról alkotott képének vonalai túlságosan egzotikusak ahhoz, hogy egyetlen epigrammában össze lehessen foglalni; számára az imádság nem egy módszer volt valami cél vagy tárgy elérésének érdekében, hanem az ember (és felebarátja) élete minden szempontjának Isten és az ő kegyelemteljes üdvözítő akaratahoz és szándékaihoz való kapcsolása, amint az az

²³ S. F. PLYMALE, *The Prayer texts of Luke-Acts* (American University Studies 7; Theology and Religion 118; New York: Lang, 1991) 5. TRITES részletesen kifejti az imádság paradigmáját Lukács evangéliumában (A. TRITES, „The Prayer Motif in Luke-Acts,” *Perspectives on Luke-Acts* [szerk. C.H. TALBERT; Edinburgh: T&T Clark, 1978] 169).

²⁴ O'BRIEN, „Prayer in Luke-Acts”; TRITES, „The Prayer Motif in Luke-Acts”; C. FUHRMANN, a *Redactional Study of Prayer in the Gospel of Luke* (Ph.D. disszertáció; Southern Baptist Theological Seminary, 1981).

²⁵ SMALLEY, „Spirit Kingdom and Prayer”; CONN, „Luke's Theology of Prayer” 6–8; PLYMALE, *The Prayer Texts of Luke-Acts*.

²⁶ M. TURNER, „Prayer in the Gospels and Acts,” *Teach us to Pray: Prayer in the Bible and the World* (szerk. D. A. CARSON; Grand Rapids Michigan: Baker, 1990) 75.

²⁷ TURNER, „Prayer in the Gospels and Acts” 60–72.

örömhírben feltárult.”²⁸ Efféle értékelés ellenére, amely részben érvényes, két tényező szentesíti Lukács ima-teológiájával kapcsolatos kutatásunkat. Először is, ahogy a legtöbb kutató rámutat: Lukács szerkesztői munkája az imaszövegeken olyan alapos, hogy nehezen lehetne tagadni valamilyen elvet, még ha az imádság nem is az egyedüli főtéma. Továbbá, az imaszövegek az ApCsel-ben összekapcsolódnak az evangéliumban találhatóakkal, amelyek többről szólnak, mint egyszerűen az imádság szerepéről Jézus életében.

Összefoglalva, a tudományos vita törekvése a lukácsi ima-teológiát illetően jó irányba mutat. Lukács számára az imádság kapcsolódik üdvtörténeti szempontjaihoz, de mindenképpen elmondható, hogy didaktikai célokra is használta. A legtöbb kutató mindkét elképzelést elismeri, és keresi, hogy a kettő közül melyik a fontosabb. Ha a didaktikai célt helyezzük előtérbe, akkor az nem ad meggyőző magyarázatot Jézus imáinak elhelyezésére Lukács evangéliumában. Az imádság megjelenése Jézus életének kulcsfontosságú pillanataiban nem véletlen egybeesés. Az üdvtörténeti nézet nehézsége, hogy nem magyarázza kielégítően Jézus szolgálatának mérföldköveinél mondott imáinak és imáról szóló tanításainak kapcsolatát.

Valóban, nem szabad figyelmen kívül hagyni az imádság elhelyezését Jézus szolgálatának mérföldköveinél. Mégis, túlzás lenne azt állítani, hogy ez az elhelyezés azt bizonyítja, hogy Lukács ima-teológiája Istennek az üdvtörténetet vezető, irányító szerepét hangsúlyozza. Amint FUHRMANN rámutat, furcsa lenne, ha Lukács nem említene imát Jézus szolgálatának fordulópontjainál. Ezért, bár Lukács üdvtörténeti nézőpontot alkalmaz, kétséges, hogy Jézus imái az evangéliumban kimondottan az üdvtörténet útmutatói volnának. Az imádság sokkal inkább Jézus szolgálatának fontos fordulópontjaihoz kapcsolódik.

2. AZ IMA JÉZUS ÉLETÉBEN: AZ IMÁDSÁG ÉS A KERESZT

Ebben a részben megvizsgáljuk azokat a szakaszokat, amelyek Jézus ima-életéhez kapcsolódnak (Lk 3,21; 5,16; 6,12; 9,18; 9,29; 22,39–46; 23,46). A szövegeket legtöbbször az „üdvtörténeti” nézőpont bizonyítására használták. A legtöbb példa nem tartozik hozzá Lukács saját anyagához (mint pl. példabeszédek). Mégis, számunkra Lukács észrevételei, hogy Jézus sokféle szolgálati helyzetben imádkozott, kevésbé fontosak, mint Lukács saját anyaga, amely az imádságról szóló tanításról szól. Ez szintén tartalmazza Lukács szerkesztői munkáját, amely árulkodik saját ima-teológiájáról.

²⁸ Ibid. 75.

Lukács számára az ima párhuzamos az üdvtörténettel. Az imaszövegek gondos elrendezése, ami Jézus kitartó imaéletét ábrázolja, ezt világossá teszi. Az imák bizonyítják, hogy Jézus a helyes irányban halad, és megerősítést adnak neki, hogy beteljesítse munkáját; így ezek Jézus életének ünnepélyes aktusai, amelyek Isten akaratát helyezik életének középpontjába. A következő vizsgálat igazolja majd, hogy az összes szöveg, amely Jézus imaéletét bemutatja, kapcsolódik a kereszthez, amely által az üdvtörténet eléri csúcspontját és amely megalapozza Isten Országát.

1) **Lk 3,21** (Jézus megkeresztelésénél). Ebben a jelenetben Jézus megkeresztelése után imádkozni kezd és egészen addig imádkozik, amíg egy hangot hall a mennyből.²⁹ Érdekes módon Lukács számára az imádság igen bensőséges kapcsolat a Lélekkel. A jelen idejű melléknévi igenév használata (*προσευχομένου*, „imádkozván”) – ellentétben az *aoristos βαπτισθέντος*, „bemerítettve, megkereszteltetve” igealakokkal – hangsúlyozza, hogy a Lélek alá szállása Jézus imájával egyidejű, nem pedig a megkereszteléssel.³⁰ Figyelemre méltó, hogy Lukács Jézus imádságát hangsúlyozza a nyilvános működés előkészületénél (megkeresztelés). OSCAR CULLMANN amellet érvel, hogy Jézus megkeresztelésének igazi értelme nem volt teljesen nyilvánvaló haláláig és feltámadásáig. Mivel Jézus keresztre feszítése előtt is imádkozott, az ő keresztsége nemcsak nyilvános működésének ünnepélyes kezdete, hanem előre jelzi halálát és feltámadását is.³¹

A mennyei hang ószövetségi háttérének felderítése segít megértetnünk Jézus imádságának fontosságát (Lk 3,22 // Mk 1,11: *σὺ εἶ ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ εὐδόκησα*). Sokan legvalószínűbb háttérként a Zsolt 2,7 és Iz 42,1 szövegére mutatnak. Nem meglepő egy királyi zsoltár, a Zsolt 2,7 használata, hiszen Jézus megkeresztelése messiás királyi szolgálatának kezdete. Paradox módon a szöveg szintén utal Izajás Szolga-himnuszára (különösképpen Iz 42,1; 52,13sköv.). Az Iz 42,1(LXX) szövege így hangzik: *Ἰακωβ ὁ παῖς μου ἀντιλήμψομαι αὐτοῦ Ἰσραηλ ὁ ἐκλεκτός μου προσεδέξατο αὐτὸν ἢ ψυχὴ μου ἔδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ’ αὐτὸν κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει*. A héber יְהוָה (választottam) főnevet bár többféleképpen fordították a LXX-ban, itt *ἐκλεκτός μου* szerepel. Ily módon a LXX messiási jelentőséget tulajdonít a *παῖς* szónak. A mennyből érkező hang Jézus beiktatásánál magában foglalja a Szenvédő Szolga témáját is. Bár a Messiás Isten Fiaként kinyilvánítja dicsőségét, szenvednie is kell, sőt meghalnia. A hang felidézi Jézus

²⁹ Az ima jelen idejű használata ezt a jelentést hangsúlyozza (BDF, 404,2; vö. PLUMMER, *St. Luke* 99).

³⁰ JOHN MARTIN CREED, *The Gospel according to St. Luke* (London: Macmillan, 1953) 57.

³¹ OSCAR CULLMANN, *Baptism in the New Testament* (SBT 1; Naperville, IL: Alec R. Allenson, 1950) 19.

küldetésének célját. Ezért Jézus János általi keresztsége csak egy folyamat kiindulópontja, amely a kereszttel és a feltámadással végződik.

Egy további kapcsolódási pont az imádság és a kereszt között az ima, mely a Lélek és Isten Országának a kapcsolatában nyilvánul meg.³² Mindhárom szinoptikus evangélium jelzi, hogy a Szentlélek leszállt Jézus megkeresztelésénél. Csak Lukács emeli ki, hogy a menny megnyílik, míg Jézus imádkozik a keresztségnél. Hasonlóval találkozunk István halálának leírásában. JAMES DUNN felismeri a jelen-jövő feszültségét Jézus Isten Országáról szóló tanításában. A Lélek eljövele Isten Országának jellemzője. Érvelése szerint: „Jézus kijelentése, miszerint Isten Orzága hamarosan eljön, kiegészül az ő tudásával, hogy a benne lakozó Lélekkel Isten Orzága megvalósult.”³³ Az ApCsel 1,3–8 versekben a Lélek kétszer jelenik meg Isten Országával kapcsolatban, és jelenléte az Ország „jelen helyzetét” ábrázolja. A Lélek jelenléte Jézus megkeresztelésekor és István halálakor elhangzott imával jelzi, hogy Isten Orzága alakulásának folyamata a nemzetek befogadása által (vö. ApCsel 1,8) Jézus megkeresztelésével kezdődött és István vértanúságával mozdult előre. Így Lukács gondolataiban az imádság és Isten Országának növekedése összekapcsolódik.

2) **Lk 5,16** (rendszeres ima). Ebben a versben Lukács megemlíti Jézus imaéletének a rendszerességét: „Jézus (szokásosa szerint) visszavonult... és imádkozott.”³⁴ MARSHALL szerint Jézus szándéka, mikor ebben a helyzetben imádkozik, az volt, hogy a hírnevet elkerülje:

Jézus nem engedett a kísértésnek, hogy egy helyben maradjon, miután tanította a népet, félve, hogy a nép bálványává válik vagy kiszolgálójukká. Életének fő forrása Istennel való közössége volt, ebben talált erőt és irányítást, hogy ellenálljon a kísértéseknek.³⁵

Az imádkozás szokása Jézus végső céljához is kapcsolódik. Érdemes megjegyezni, hogy Lukács kihagyja Jézus imádságba való visszavonulását a 4,42-ben (vö. Mk 1,35). Ha a Lk 5,16 csak Jézus hírnevének visszautasítását szolgálná, ez nem lett volna ok arra, hogy Lukács kihagyjon egy erre való hivatkozást a 4,42-ben és ide helyezze. F. DANKER szerint, mivel Jézus több

³² Ugyanaz a láncszem található: Lk 11,13; ApCsel 4,31; 8,15–17. A részletekhez lásd: SAMLEY „Spirit, Kingdom és Prayer.”

³³ „Spirit and Kingdom”, *ExpT* 82 (1970–71) 36–40. E. E. ELLIS szintén felismert egy ilyen összefüggést. Ezt írja: „a parúziát megelőzően az Isten Orzága csak a Lélek eszkatologikus, csodás működésében valósul meg” (*Gospel according to Luke* [NCC; Grand Rapids: Eerdmans, 1966] 16).

³⁴ FITZMAYER, *Gospel According to Luke* 1:575.

³⁵ I. HOWARD MARSHALL, *The Gospel of Luke: A Commentary on the Greek Text* (Grand Rapids: Eerdmans, 1978) 210.

konfliktusba került az ezt követő eseményekben, Lukács egyértelművé akarta tenni, hogy Jézus, mielőtt szembenézett az elutasítással Istennel töltött időt.³⁶ Az első botrány a béna meggyógyítása után történik (Lk 5,17–26). Utána Jézus saját küldetésének kijelentését (5,39) a szombat megtartásának vitája (6,1–10) követi. A második vita (6,1–11; főleg 6,11) sokkal hevesebb, mint az első (5,17–26). Jézus imádsága ismét előkerül a Tizenkettő kiválasztásánál (6,12).

Valószínűleg Lukács volt az, aki a kereszthez vezető konfliktust (6,11) összekapcsolta Jézus szokásos imáival (5,16). Az imádság által Jézus nem csupán a jelen gondokkal küzd, hanem előkészíti saját végétét: a kereszt felvételét. Ez az értelmezés szintén magyarázatot ad arra, hogy Jézus miért nem akart izgatottságot kelteni az emberek között, és inkább a magányt kereste. A keresztre akart összpontosítani. Ily módon az ima szerepe a Lk 5,16-ban visszhangozza az imádság szerepét Jézus megkeresztelésénél (3,21) is. A Lk 5,16 szövegkörnyezete az mutatja, hogy Jézus nem akarta a nép „szükségtelen” elismerése miatt (5,15) elterelni a figyelmét. Ehelyett, a nép várakozása ellenére, Jézus visszavonult, hogy figyelmét teljesen küldetésére fordítsa.

3) Lk 6,12 szerint (a Tizenkettő kiválasztása előtt) Jézus egész éjszaka imádkozott.³⁷ Ez a vers valószínűleg kulcsfontosságú, feltételezhetően a Lk 5,16-tal együtt alkotnak keretet. A két versben konfliktusok fokozzák a feszültséget Jézus és a vele szembenállók közt. A szombatról szóló vita után a farizeusok feldühödtek és tanakodni kezdtek, hogy mit tehetnek Jézussal. Tehát Jézus a Lk 6,12-ben életveszélyes helyzetben imádkozik, az ima azonban még szorosabban kapcsolódik a következő eseményhez, a tanítványok elhívásához.³⁸ Ez az imádság a Tizenkettő kiválasztása előtt csak Lukácsnál szerepel. O'BRIEN szerint: „Ezáltal a harmadik evangélista hangsúlyozza a választás hatalmas súlyát.”³⁹ A tanítványok elhívása nyomatékosítja Jézus munkájának folytatását halála után. Mivel az egész Lk–ApCsel azt bontja ki, hogy a tanítványok miként követik Jézus útját, Jézus imája a tanítványok életével foglalkozik.

Jézus imája ebben a szakaszban is a kereszthez kapcsolódik, amint Lk 6,16 ezt nyilvánvalóvá teszi. A tizenkettő névsorában Júdás nevéhez, a többi

³⁶ F. W. DANKER, *Jesus and New Age: A Commentary on St. Luke's Gospel* (Philadelphia: Fortress, 1988) 120.

³⁷ Ez az ima is egy hegyen történt. Lukács számára a hegy a kinyilatkoztatás helyszínét jelenti (DANKER, *New Age* 134–135); másképpen: Isten közelségére utal (FITZMAYER, *Gospel According to Luke* 1.616; DARRELL L. BOCK, *Luke* [BECNT 3A; Grand Rapids: Baker, 1994] 540).

³⁸ JOEL B. GREEN, *The Gospel of Luke* (NICNT; Grand Rapids; Eerdmans, 1997) 257.

³⁹ O'BRIEN, „Prayer in Luke-Acts” 115.

tizenegy tanítványtól eltérően, egy kiegészítés került: „aki árulóvá lett.” Ez a kiemelés Júdás szerepét illetően nem véletlen. Jézus életveszélyes helyzetben választotta ki a Tizenkettőt, hogy tanítsa őket és küldetést adjon nekik, hogy örökösüként folytassák munkáját. A betoldás a Lk 6,16-ban azt sugallja, hogy Jézus szokatlanul hosszú imája a tizenkét tanítvány kiválasztása előtt Júdás kereszthez vezető árulásának előrevetítése.

4) **Lk 9,18–27** (Péter hitvallása). Lukács Jézus szolgálatának fontos eseményét, Péter hitvallását (9,18) is imádságos környezetbe helyezi. Márk Evangéliumához képes két jelentős különbség van: Lukácsnál Jézus imáinak jellegzetes értelmezése ezeknek a változásoknak a vizsgálatán keresztül érthető.

Először is, Lukács kihagyja Péter nem helyén való tiltakozását és Jézus dorgálását (vö. Mk 8,32–33). A legtöbb kutató szerint Lukács egyáltalán nem akar olyan eseményt említeni, ahol Péter és az apostolok kifogásolhatóan viselkednek.⁴⁰ Valóban, a négy evangélista közt Lukács ábrázolja az apostolokat a legelőnyösebb fényben, kétségtelenül azért, mert felismerte, hogy ők az ősegyház vezetői.⁴¹ Szándéka azonban ezen túlmutat: ahelyett, hogy leírta volna Péter hibáját, Lukács arra tesz kísérletet, hogy bizonyítsa, Jézus imája hatott, hiszen az Atya kinyilvánította Péternek messiási voltának és méltóságának titkát. A hitvallás alapján Jézus a tanítványságról tanít.

Másodszor, Lukács hozzáfűz egy mondatot Isten Országának közeli eljövételéről („Igazán mondom nektek, hogy azok közül, akik itt állnak, némelyek nem hálnak meg, míg meg nem látják az Isten Országát”).⁴² Ez a rész imával kezdődik és Isten Országa eljövételének hírüldásával végződik, ami keretet alkot. Isten Országa itt valószínűleg inkább Jézus feltámadásával megalapított Isten Országát jelenti, mint a parúziakor megalapított Országot. Az ima és a hírüldés közt található Péter hitvallása, a szenvedés első megjövendölése és egy mondás a tanítványságról – mind a kereszttel kapcsolatos. Jézus imája előkészíti őt arra, hogy megingás nélkül szembesüljön a passióval.

A lukácsi szerkesztés általában összefüggést állapít meg a kereszttel (Isten Országának eljövetele) és a tanítványság között. LONGENECKER azt állítja,

⁴⁰ FITZMYER írja: „Ezt azért tette [Lukács] mert nyilván kevésbé tartotta előnyösnek Péter megfeddését” (*Gospel According to Luke I. 771–77*). MARSHALL megemlíti, hogy „[a kihagyás] érthető eljárás, ha Lukács számára Péter hitvallása implicit módon már tartalmaz utalást a passióra” (*Lukács 367*).

⁴¹ RICHARD LONGENECKER, „Taking Up the Cross Daily: Discipleship in Luke-Acts,” *Patterns of Discipleship in the New Testament* (Grand Rapids: Eerdmans, 1966) 56–57. A tanítványok pozitív ábrázolásáról a lukácsi szenvedéstörténetben: CARROLL és GREEN, „The Death of Jesus in the Gospel according to Luke,” *The Death of Jesus in Early Christianity* (Peabody, MA: Hendrickson, 1995) 65–66; 75–76.

⁴² Vö. Márk változatát: „míg meg nem látják Isten hatalomban eljövő Országát”.

hogy a Lk 9,23 összefoglaló az evangélium tanítványság fogalmáról. Lukács hozzáfűzi a márki szöveghez, hogy „naponta” és így egyértelművé teszi, hogy Jézus keresztje mint a tanítványsághoz (esetleg: tanítvánnyá váláshoz): „felvenni a keresztet mindennap.” Hasonlóképpen Jézus imája, amely előkészíti őt kinszenvedéseire és az Ország eljövételére, modell a tanítványok számára, akik Őt követve felveszik majd minden nap keresztjüket. Péter Jézus szenvedésével kapcsolatos félreértésének kihagyásával Lukács gördülékenyebb összefüggést teremt Jézus keresztje (22) és a tanítványok keresztthordozása között (23).⁴³

Összefoglalva: Jézus imája összekapcsolódik Isten Országának eljövetelel a kereszt felvétele által, ami ugyanakkor mint a tanítványsághoz („vegye fel keresztjét mindennap”). A tanítványság ezen követelménye érvényes Jézus feltámadása (22; vö. 27. vers) és második eljövetele között (26), a folyamatos imádság pedig a beteljesítés eszközeként szolgál.⁴⁴

5) Lk 9,28–36 (A színeváltozás jelenete). Érdekes, hogy a színeváltozás eseményét Lukács is egy hegyre (vö. Lk 6,12), a szokásos ima kontextusába helyezi. Jézus magával vitte Pétert, Jakabot és Jánost a hegyre imádkozni (Lk 9,28). Ebben a versben az „imádkozni” főnévi igenév célhatározói értelmű, és a közvetlenül utána következő mellékmondat (9,29: „arca teljesen átváltozott”) jelzi, hogy Jézus imádsága közben változott át.⁴⁵

Ez az elbeszélés is információt szolgáltat Lukács Jézus imádságáról szóló nézeteiről. A Mk 9,8–8-tól eltérően Lukács itt beilleszt egy Jézus és tanítványai között lezajlott beszélgetést Jézus eltávozásáról (Lk 9,31). E szerint „eltávozásáról (ἄζοδοος) beszélgettek, amelynek Jeruzsálemben kell beteljesednie.” A vers megvilágítja Lukács színeváltozás-értelmezését, mert hozzákapcsolja a passióhoz. Valóban, a színeváltozáson keresztül Jézus segít a tanítványoknak, hogy

⁴³ MARSHALL kijelenti, hogy „a kihagyás lehetővé teszi Lukács számára, hogy szorosabban összekapcsolja Jézus saját szenvedésének előrelátását és a felhívást, hogy tanítványai vegyék fel keresztjüket és kövessék őt” (Luke 367). BOCK szintén Jézus szenvedésének és a tanítványságnak az összefüggését képviseli a Lk 9,21–27 versekben, amely a fő elemé válik a középső szakasz, úgynevezett úti elbeszélésében (Lk 9,51–19,27).

⁴⁴ A 27. versre utalást MARSHALL (Luke 378), DANKER (*Jesus and New Age* 114–115), és ELLIS (Luke 141) a „feltámadásra” értik. A „jövőbeli beteljesülés” nézete nem meggyőző, mert a versor tartalmazza „Isten Országának életbe léptetésének” elképzelést (BOCK, Luke 860). FITZMYER a 27. verset az azt követő színeváltozáshoz kapcsolja, amelyben a tanítványok látták Jézus dicsőségét (Lk 9,32). De a színeváltozás előre bemutatja a felmagasztalt Jézus végső dicsőségét, amely feltámadásában és mennybenmenetelében valósul meg (BOCK, Luke 860). SMALLEY szerint a 27. vers kifejezi, hogy „Jézus egy állomás Isten Országának dinamikus megvalósulásában” (Spirit, Kingdom, and Prayer” 65).

⁴⁵ O'BRIEN, „Prayer in Luke-Acts” 115. HAMMAN szintén egyetért azzal, hogy „olyan, mintha a színeváltozást az imádság eredményezte volna” (HAMMAN, *Prière* 81).

helyesen értsék szenvedését (Lk 3,21; 5,16; 9,18–27),⁴⁶ megadva nekik, hogy előre lássák kereszt utáni felmagasztalását. MARSHALL összefoglalja a különböző nézeteket az „eltávozásról”, és előnyben részesíti azt az értelmezést, hogy „Jézus egész halálára, parúziájára” vonatkozik,⁴⁷ bár valószínűleg a hangsúly a halálán van.⁴⁸ Ezt bizonyítja a tény, hogy a mennyei hang a jelenetben visszahangozza a keresztelésnél felhangzó hangot, ami, ahogy már említettük, Jézus szenvedésére és halálára utalt.

6) Lk 22,32 (Közbenjárás Péterért). Jézus imája itt egy papi közbenjárás Péterért („De imádkoztam érted, nehogy megfogyatkozz a hitedben”) és a többi tanítványért.⁴⁹ Az ima jól összecseng a többi szöveggel, hiszen a kontextus tartalmazza Jézus halála, az Ország és a tanítványság gondolatát. A 34. vers előrevetíti a keresztet és Péter kudarcát. A 29–30. versek megmutatják, Jézus azért járt közben Péterért, hogy majd örökölje Isten Országát. Továbbá, Jézus említi, hogy közbenjáró imája (32b) alkalmassá teszi Pétert (és az összes tanítványt) a szolgálatra feltámadása/mennybemenetele és második eljövetele közt, hiszen felkészíti a tanítványokat a szüntelen imádkozásra szolgálatuk idején az Ország beteljesülése érdekében.

7) Lk 22,39–46 (A Getszemáni kertben). Ebben a részben Lukács jelentősen lerövidíti Mk szövegét (Mk 14,33–42): Jézus háromszoros imáját egyre szűkíti, általánosítja a tanítványokra való utalást (elhagyja a Mk 14,33-at), gyengeségükről is alig tesz említést,⁵⁰ és elhagyja Jézus emberi félelmének említését (Mk 14,34–35), beilleszt viszont két saját verset (Lk 22,43–44).⁵¹ A változások hatására áthelyeződik a hangsúly Jézus szavaira: „Imádkozzatok, nehogy kísértésbe essetek!”, amely felhangzik a történet elején és a végén (Lk 22,40.46).⁵² Első feladatunk megmagyarázni a kísértésre való utalást (πειρασμός). MARSHALL írja: „A πειρασμός gondolata összefügg 22,28–38 ver-

⁴⁶ Ez lehet az oka, hogy a tanítványok kevésbé negatív fényben említettnek a végén. Egészen a végig Jézussal voltak, de nem védtek meg és nem álltak ki mellette (Lk 22,28; 23,49).

⁴⁷ MARSHALL, *Luke* 385.

⁴⁸ Az eltávozáshoz, mint valakinek a halálához lásd: 2Pét 1,15, Bölcs 3,2; 7,6.

⁴⁹ Ha a 31. versben a „titeket” az összes tanítványra vonatkozik, mint ahogy azt legtöbb kutató feltételezi, akkor ez egy példa Péter képviselői szerepéről (O'BRIEN, „Prayer in Luke-Acts” 115–116).

⁵⁰ MARSHALL, *Luke* 830.

⁵¹ Tudva, hogy Jézus éjszaka az Olajfák hegyére ment (Lk 21,37), felismerve, hogy Jézus most egy nagy megpróbáltatással fog szembesülni, és ismervé, hogy Lukács hangsúlyt fektet az imásra, különösképpen a döntés pillanatiban, az olvasó megérti, hogy a „szokás” Jézus imádságba elvonuló gyakorlatára vonatkozik (PLYMALE, *Prayer text sin Luke-Acts* 59).

⁵² A szerkesztéstörténehez lásd: J. WARREN HOLLERAN, *The Synoptic Gethsemane: A Critical Study* (Rome: Gregorian University, 1973) 170–198; JOEL B. GREEN, „Jesus on the Mount of Olives (Lk 22,39–46); Tradition and Theology,” *JSNT* 26 (1986) 30–37.

sekkel, és arra utal, hogy most itt vannak a kísértések. A görögben a névelő hiánya megtiltja, hogy *a* nagy, eszkatologikus kísértésre gondoljunk.”⁵³ A kifejezés valószínűleg a közvetlen eseményekre vonatkozik, Jézus letartóztatására, perére és keresztre feszítésére.⁵⁴ HOLLERAN megjegyzi, hogy a getszemáni esemény egy nyílt szerkezet, ahol mindkét buzdítást (Lk 22,39–40 és 45–56) egy kinyilatkoztató cselekvés követi: az első Jézus küzdelmes imája (22,41–44), a második pedig a szenvedés. Ezért a Lk 22,43–44 előretekint Jézus passiójára, illetve getszemáni kerti imája már előrevetíti győzelmét a szenvedésben.⁵⁵ MARSHALL még arra is gondol, hogy a 22,35–38 Lukács saját kiegészítése, amely megjövendöli Jézus halálát (főleg a 37. vers).

A imádság ráadásul a tanítványságról szól. Jézus kérése és parancsa a 46. versben többes számban áll és mindegyik tanítványra vonatkozik, nem csupán Péterre. A 39. versben Lukács hozzáfűzi: „a tanítványok követték őt.” Az *ἀκολουθεῖν* ige a tanítványság szakkifejezése, amely „szintén utal Jézus sorsában való részesedésre.”⁵⁶ Itt „a tanítványok követik Jézust, osztoznak a megpróbáltatásában”, bár nem abban a pillanatban.⁵⁷ Következésképpen a getszemáni kerti imádság előkészíti Jézust és a tanítványokat a közelgő válásra, a keresztre. Az imádság Isten Országára is felkészíti őket (22,29–30), amint közeleg a kijelölt idő (22,36–37).

8) Lk 23,46 (ima a kereszten). A legtöbb kutató Jézus felkiáltását a 46. versben a bizalom imájaként értelmezi.⁵⁸ Ezen kívül az imádság egyértelműen Isten Országához kapcsolódik. A 23,39–43. versek lukácsi anyagában Jézus uralma egy bűnöző szájából nyer megerősítést (41). Jézus válasza biztatja, hogy egyenest a paradicsomba kerül. Jézus ünnepélyes kijelentése válaszul az Országba kerülés kérésére, az *ἀμὴν λέγω* („bizony mondom”) formulát az egyes számú *σοι* alakkal együtt használva, egyértelműen jelzi, hogy az ő

⁵³ MARSHALL, *Luke* 830. Ezzel ellentétben CONZELMANN a *πειρασμός*-t és a Sátánt, mint a „sátánmentes” időszak végét látja, így számára a kísértés kozmikus.

⁵⁴ A kutatók a getszemáni imát „kritikus pontnak, vízválasztónak látják, amely sorsdöntő a kereszthez vezető események előrehaladásához” (ROBIN S. BARBOUR, „Gethsemane in the Tradition of the Passion,” *NTS* 16 [1969–70] 231–251). GREEN szintén úgy gondolja, hogy ez a szakasz legfontosabb lukácsi teológiai mondanivalója (GREEN, „Jesus on the Mount of the Olives” 38).

⁵⁵ J. WARREN, *The Synoptic Gethsemane: A Critical Study* (Rome: Gregorian University, 1973) 216–218. HOLLERAN egy párhuzamra is rámutat az *ἀναστάς ἀπὸ τῆς προσευχῆς* (Lk 22,45: „felkelvén az imádkozásból”) szókapcsolat és Jézus feltámadása között (Lk 24,7.46: *ἀναστῆναι*).

⁵⁶ TDNT 1:241

⁵⁷ FUHRMANN, *Redactional Study* 143–144; 215. HOLLERAN kijelenti, hogy habár szakadék választja el Jézus imáját és a passióját a tanítványokétól, „Jézus agóniája az Olajfák hegyén Lukács szerint Jézus és egyháza szenvedésének paradigmája” (*Synoptic Gethsemane* 220).

⁵⁸ BOCK, *Luke* 1861; MARSHALL, *Luke* 876; PLYMALE, *Prayer Texts* 1,65–67, Jézus halálának órája a kilencedik óra volt, amelyet Lukács máshol egyértelműen az imádság órájaként említ (ApCsel 3,1; 10,3,30).

halála/eltávoztása és az Ország eljövetele egymást követő események. Ezáltal Jézus helyesbíti a bűnöző kérését a bejutást illetően. Amíg a bűnöző életet vár a parúziakor (a pontosabban meg nem határozott jövőben), Jézus lehetővé teszi a belépést „ma.” Habár a „ma” és a „paradicsom” értelme vitatott,⁵⁹ amit Jézus ígér, az egyértelmű. Az Ország vagy jelen van Jézus halálánál vagy azonnal követi azt.⁶⁰ Így a 46. vers imája/felkiáltása az Ország eljövetelének pillanatában történik. MARSHALL kijelenti: „A *σήμερον* („ma”) főnév használata így semmilyen gondot nem jelent; úgy utal a keresztre feszítés napjára mint paradicsomba való bemenetel napja.”⁶¹ A kereszten elhangzott ima képviseli Isten uralmának/Országának belépését az emberi világba.

Továbbá Jézus halálakor elmondott imája utal a nemzetek felé történő misszió kezdetére. Lukács két nagyobb változtatást eszközöl Márk Jézus haláláról szóló leírásában: (1) kihagyja azt a részt, amely talán gyengének mutatja Jézust (Mk 15,34–36), és (2) csak nála szerepel a Templom függönyének kettéhasadása Jézus halála előtt (45). Tanulmányunk szempontjából a második változtatás jelentős. A Lk 23,45 Jézus végső imájának előbbre helyezésével Lukács szorosabbra fűzi az ima, valamint a százados és nép által adott válaszok kapcsolatát (47–48. versek). A függöny kettéhasadását Lukács evangéliumában GREEN társadalmi-vallási szempontból értelmezi: „Az elszakadt függöny Jézus keresztre feszítésénél – a társadalmi-vallási hatalom szakrális jelképeként – jelzi a Templom végét”, és „az a szimbolikus világ, amely a templom architektúrájából és teológiájából eredt, ily módon annyira kompromittálódott, hogy teljesen megnyílt az út a misszió előtt minden nép felé.”⁶² Ez az értelmezés összecseng a 42–43. versekkel, különösképpen a „mára” való hivatkozás, ami a jövőtől vártat a jelenbe helyezi, ezért Jézus kereszten mondott imája felhatalmazza a jelenlévőket és a tanítványokat (47–48), hogy folytassák a missziót. Így Lukács összekapcsolja Jézus imáját a tanítványsággal egy olyan időszakban, ahol Isten Országának két dimenziója is jelen van.

Eszerint Jézus végső imája nem a kinszenvedés vagy kétség kiáltása.⁶³ Életének békés odaadása a „beteljesedett” (*τετελεισται*) értelemben, amint az

⁵⁹ Lehetséges, hogy a „paradicsom” a mennyre vonatkozik (BOCK, *Luke* 1857; MARSHALL, *Luke* 873).

⁶⁰ ELLIS, *Luke* 66; FITZMYER, *According to Luke* 1510.

⁶¹ *Luke* 873.

⁶² J. B. GREEN, *Demise of the Temple as 'Cultural Center' in Luke-Acts: An Exploration of the Rending of the Temple Veil*, *RB* (1994) 495.

⁶³ Itt a Zsolt 31,5 szerepel. „Érdekes módon a 31. zsolttart a későbbi zsidóság esti imának használta. Isten kérte, hogy az alvás ideje alatt örködjön és oltalmazzon.” (BOCK, *Luke* 1862; *b. Ber.* 5a; SB 2:269; MARSHALL, *Luke* 876; JEREMIAS, „Das Gebetsleben Jesu,” *ZNW* 25 [1926] 126, 3. lábjegyzet). Lukács, Márktól eltérően használja a *φωνώω* igét.

látható Jn 19,30-ban.⁶⁴ Az ima megingathatatlan kijelentés, hogy Isten Országát Jézus szolgálatának befejezése megalapította, ugyanakkor megelöle-gezi Jézus követőinek munkáját az Ország terjesztésében.

9. *Összefoglalás.* A legtöbb kutató szerint a lukácsi imateológiát az üdvtörténet képviseli. Való igaz, hogy egy üdvtörténeti szempont általában átszövi Lukács evangéliumát, az ima-szakaszokat pedig különösképpen, hiszen Jézus gyakran imádkozik életének fontos pillanataiban. De nem valószínű, hogy az üdvtörténet a rendszerező elve Lukács ima-szövegeinek. A közös tényező az általunk vizsgált szakaszokban a kapcsolat Jézus imája és a kereszt között (Lk 3,21; 5,16; 6,12; 9,18–27; 22,39–46; 23,46). A kereszt célja Isten Országának a megalapítása (Lk 9,28–36; 22,39–46), emiatt Jézus imája az Ország beteljesülésére mutat (Lk 9,26; 9,28–36). Lukács imateológiája, amely főképp a keresztet és az imádságot köti össze, azt a gyakorlati célt követi, ami a tanítványságot az imához szövi (Lk 6,12; 9,23–25; 9,28–36; 22,32; 22,39–46). Ahogy Jézus előkészíti útját az imádságon keresztül, úgy imádkozzanak a tanítványok Isten Országának két dimenziója között (azaz a feltámadás/mennybemenetel és a parúzia közt; Lk 9,18–27). A következő részben elemezni fogjuk a lukácsi imaszövegeket, amelyeket a tanítványok oktatására szánt. Ez bizonyítani fogja, hogy az imákat a jelentős életeseményeknél és a tanítást a kitartó imáról összekapcsolja a „keresztthordozó tanítványság” fogalma.

3. JÉZUS TANÍTÁSA AZ IMÁRÓL LUKÁCS EVANGÉLIUMÁBAN: IMÁDSÁG ÉS TANÍTVÁNYSÁG

Ebben a részben megvizsgáljuk azt az öt szakaszt, amelyek Jézus imáról szóló tanítását tartalmazzák (Lk 10,21–24; 11,2–4; 5–8; 18,1–18; 21,36). Két példabeszéd saját forrásból való (Lk 11,5–8; 18,1–8), kettő a Beszédgyűjteményből (Lk 10,21–24; 11,2–4), egy Mk 13,33-ból (Lk 21,36). Ez utóbbit Lukács átalakította a „hogy megállhassatok az Emberfia színe előtt” betoldásával. Az öt szakasz közül a Lk 18,1–8 vonta magára a legtöbb kutató figyelmét az értelmezéstörténet során. OTT és mások is kulcsfontosságúnak tartják a példabeszédet Lukács imádságról szóló teológiájának értelmezéséhez. Érdekes módon ez az öt szakasz együtt az imádság teljes paradigmáját adja. A két példabeszéd bemutatja, hogyan kell imádkozni (kitartóan), az Úr imája bemutatja, hogy mit imádkozunk, a Lk 21,36-ban pedig Jézus arról tanítja a tanítványokat, hogy miért kell kitartóan imádkozniuk. Az ima azért szükséges, mert a gonosz ebben

⁶⁴ Vö. Bock, *Luke* 1862.

az átmeneti időben, vagyis a gonosz Krisztus általi legyőzése és annak végső megsemmisülése között, még működik és harcolni kell ellene. Imádság által a hívők éberek maradhatnak és elkerülhetik a kísértést (vö. Lk 22,39–46). Egyszóval, ezek a versek adják a keresztény imádság teljes paradigmáját: az imádság módját (Lk 11,5–8; 18,1–18), tartalmát (Lk 11,2–4) és okát (Lk 21,36).

A didaktikus cél Lukács evangéliumának imádságról szóló szakaszaiban összekapcsolódik a tanítványság gondolatával az Isten Országáról szóló tanítás kontextusában. Ebben az értelemben Jézus imádságról szóló tanítása saját imaéletére vonatkozik. A tanítványság Lukács írásában az egyik kulcsfontosságú téma, de nem szükségszerűen együtt jelenik meg az úgynevezett „elhúzódó parúziával”. Inkább arról van szó, hogy Lukács eszkatológiai nézőpontja elismeri a feszültséget a jelen és az eljövendő Ország között, és a hangsúlyt a keresztény életvitelre helyezi: a jelen Ország lehetővé teszi a tanítványságot, amely jellemzője a végső beteljesülésbe vetett remény.⁶⁵ Így Jézus imádságról szóló tanításának lukácsi bemutatása úgy jellemzi a tanítványságot, mint Isten Országának két aspektusa közötti feszültségben álló létet.

1) **Lk 10,2.21–24** (imádsága hetven tanítvány elküldése után). Lukács evangéliuma sokat feljegyez Jézus imaéletéről és az imádságról szóló tanításairól, ugyanakkor az evangélium nem sok példát szolgáltat. A Lk 10,21–24 az egyik ritka példa. Bár a szakasz nem kifejezetten ima, a kutatók egyetértenek abban, hogy az imádkozó Jézust ábrázolja.⁶⁶ A szakasz irodalmi szövegkörnyezete tartalmaz egy parancsot, az aratásért való imádkozás parancsát (Lk 10,2: *δεήθητε ὅπως ἐργάτας ἐκβάλη εἰς τὸν θειρισμὸν αὐτοῦ*), amely a 21–22. versekkel együtt keretbe foglalja ezt a részt (10,1–24), nemcsak az elhelyezés miatt, hanem a tematikus párhuzamosság miatt is (mindkettő eszkatologikus helyreállítással foglalkozik). Ehhez kapcsolódik, hogy az Isten Országá téma együtt jelenik meg az imádsággal. A Lk 10,9 kimondottan meghirdeti Isten Országának eljövételét (vö. 11,20) Jézus szolgálata kapcsán, és maga Jézus áldja érkezését (21–24).⁶⁷ Abban egyetértenek, hogy a Lk 10,9.11

⁶⁵ Mind a jelen (Lk 1,31–33; 7,28; 11,20; 13,18–21; 17,21–22), mint pedig a jövő aspektusai (9,27; 11,2; 13,29 [asztalhoz telepedni Isten Országában]; 14,15; 19,11; 21,31–32; 22,16 .18 .29–30; ApCsel 1,6–7; Emberfia-versek [Lk 21,36; 22,29–30]) megtalálhatók Lukács Isten Országáról való beszédmódjában.

⁶⁶ SMALLEY, „Spirit, Kingdom, and Prayer” 64; Plymale, *Prayer Texts* 46–50. Az „Atya” szóról a Lk 10,21-ben MARSHALL elismeri, hogy „imádságos kifejezés” (*Luke* 430, 348).

⁶⁷ MARSHALL szerint: „Amit a tanítványok az üdvösség idejének jeleként látnak, azok Jézus hatalmas tettei, annak jelei, hogy a beteljesedés ideje elérkezett (amit az elmúlt korszak emberei nem láthatnak)” (*Luke* 438).

versek példák az Ország jelenlétére. Ezen túl a 21–24. versek eszkatologikus természete arra utal, hogy Isten uralmának a világban az üdvösség a célja.⁶⁸

A szakasz szintén didaktikus, hiszen utasítja a tanítványokat, akik részt vesznek az aratásban a „már” jelenlévő Ország alapján. Jézus parancsa, hogy imádkozzanak, a Lk 10,2-ben sugallja, hogy az „aratás folyamatban van”, mert az aratás már elkezdődött de „még nincs” befejezve (főleg a 12. vers látja úgy az ítéletet, mint jövőbeli eseményt).⁶⁹ A vers arról szól, hogy a tanítványok imája Isten aratását (az Országot) közelebb hozza a beteljesüléshez. A szemtanúk fontosságára történő utalás (10,23–24), előre jelzi a tanítványok tanúságtevő szerepét az Ország terjedésében.⁷⁰

Összefoglalva: bár a szakasz nem említi kifejezetten a passiót és a kereszteszt,⁷¹ a jelenlévő Országgal és az imádsággal foglalkozik, összekapcsolva az imádságot a tanítványokkal. Az imádság azokra jellemző életmód, akik belépnek abba az Országba, amelyet korábban Lukács a „mindennapi kereszt-felvételben” határozott meg (vö. Lk 9,23).

2) Lk 11,1–4. A Lukács-féle Miatyánk egy modell-ima, amelyet Jézus a tanítványok kérésére nekik adott (11,1). Az ima „összefoglalja Jézus tanításának lényegét az imádságról, és a tanítványok számára példaként áll egy csodálatos paradigmában.”⁷² Két „te-”, és három „mi-kérés” szerepel benne. A második kérés („jöjjön el a te Országod”) az imádság paradigmatisztikus természetét jelöli (11,2.9) és egyértelművé teszi az imádság és Isten Országja közötti kapcsolatot. A *vocativus*ban álló „Atya” olyan megközelíthetőséget és bensőségességet sugall, amely feltételezi, hogy a kérő kapcsolatban van Istennel, és hogy ez a kapcsolat Isten Országja jelenlétének bizonyítéka. A második „te”-kérés azért könyörög, hogy Isten Országja jöjjön el teljességében, azzal a bizonyossággal, hogy a győzelem már adott. PLYMALE kijelenti, hogy „Az Úr imádsága az üdvösség megtapasztalásának főpróbája és ugyanebből többet

⁶⁸ PLYMALE, *Prayer texts* 48.

⁶⁹ Az újszövetségi szóhasználatban az értelme gyakran „az aratás folyamata” (Mt 13,30.39; Mk 4,29; Jn 4,35). A Lk 10,2 „Isten népének végső összegyűlékezésére” utal. (MARSHALL, *Luke* 416).

⁷⁰ P. HOFFMANN, *Studien zur Theologie der Logienquelle* (Münster: Aschendorff, 1972) 254; vö. MARSHALL, *Luke* 438.

⁷¹ A kapcsolat implicit módon felfedezhető a szövegkörnyezetben keresztül. A megelőző mondások, különösen a Lk 9,51 Jézus halálára és feltámadására mutatnak (PLYMALE, *Prayer Texts* 48).

⁷² TRITES, „Prayer Motif” 179. Didaktikus természetét TALBERT elismeri. Azt írja „*Sitz im Leben* Jesuként az Úr imája Istenhez könyörgés egy azonnali korszakváltásért. A harmadik evangélium kontextusában ez a modell-ima didaktikus célt szolgál.” CHARLES TALBERT, *Reading Luke: A Literary and Theological Commentary on the Third Gospel* (New York: Crossroad, 1992) 131–132. Lásd: BOCK, *Luke* 1050–1051.

szeretne.”⁷³ Számára a kérések azon a tényen alapszanak, hogy ilyen szükségletekkel ismétlődően találkozott a múltban.

Valóban, az Úr imádsága Lukácsnál a JEREMIAS által rekonstruált eredetihez képest határozottan a jelenre fekteti a hangsúlyt.⁷⁴ De ez nem azt jelenti, mint PLYMALE állítja, hogy Lukács teljesen megfosztja az eljövendő Ország értelmétől. A második kérés például az eljövendő Ország eszméjéről szól. Ezért fogalmaz így STEIN: „Lukács számára Isten Országa Jézus eljövételében (Lukács 11,20; 16,16; 17,20–21) és a Lélek jelenlétében (11,13; 24,49; ApCsel 1,8; 2,1–2) valósult meg.” Viszont, mint a „te-kérések” mutatják, hogy „az egyház szintén vágyik az Ország beteljesülésére, hiszen csak akkor lesz teljes az isteni terv.”⁷⁵ Az imádság jövőbeli értelme, a Lk 11,13, a szakasz (11,1–13) záró versével lesz egyértelmű: a Lélek ajándéka, amely Isten Országának eljövételét jelképezi, itt jövőbeli ajándék, egyszóval az Úr imája tartalmazza a „már” és „még nem” közti feszültséget. Ami az imádság jelentését illeti, kapcsolatos a tanítványsággal, amely teljes függőséget jelent Istentől a „feszültség” időszaka alatt.⁷⁶ Istent Atyának szólítani a gyermek szüleire való ráutaltságát fejezi ki. Ez a tematikus összefüggés a ráutaltság és az Isten Országá között gyakran megjelenik Lukács evangéliumában. Valóban Lukács leírásában az Orzágnak inkább a tanítványsághoz van köze, semmint egy fogalmi meghatározás felajánlásáról, ahogyan Máté 13. fejezetében.⁷⁷

Röviden, Lukács a tanítványok fontos gyakorlataként ábrázolja az imádságot ebben az átmeneti időben. Az imádság Istenre való teljes ráutaltságot kíván, általa örökölhethük Isten Országát.

3) Lk 11,5–13. A példabeszéd a kitartó imáról tanít: a kérés éjszaka érkezik, felháborító az időpont, a kitartás mégis gyümölcsöt hoz. A példabeszéd (11,5–8) valószínűleg egy „mennyivel inkább” történet.⁷⁸ Ha egy vonakodó barát nem akar a szomszédjának ajtót nyitni, majd mégis megteszi annak arcátlan kitartása miatt, mennyivel inkább fog Isten, aki szívélyes és készséges, válaszolni az imákra? A Lk 11,9–10 is nyomatékosítja, hogy érdemes kérni, keresni, kopogni, mert Isten biztosan válaszolni fog az imákra. Így is a

⁷³ PLYMALE, *Prayer Texts* 56.

⁷⁴ JOACHIM JEREMIAS, „The Lord’s Prayer in Modern Research,” *ExpT* 71 (1960) 141–146.

⁷⁵ ROBERT STEIN, *Luke* (NAC; Nashville: Broadman, 1992).

⁷⁶ Vö. JOEL B. GREEN, *The Gospel of Luke* (NICNT; Grand Rapids; Eerdmans, 1997) 440. Mind az Istenre utaltság, mind pedig a bizalom az imában megjelenik a Miatyánk utáni két szakaszban: „Az éjfélikor alkalmatlankodó barát” (11,5–8) és „A megválaszolt ima bizonyossága” (11,9–13) c. szakaszban; PLYMALE, *Prayer Texts* 56).

⁷⁷ Máté gyakran használja a „hasonló az Isten Országá...” formulát, bár nem ad a kifejezésnek sablonos meghatározást.

⁷⁸ TALBERT, *Reading Luke* 132.

határozatlan alany a 9. versben („az majd megadatik néktek”) azt mutatja, hogy amit kapunk, nem feltétlenül az, amit kértünk, de mindig „jó” annak végső értelmében. Érdekes módon a Lk 11,11–13 azt hangsúlyozza, hogy az Atya a Szentlélek adja (vö. Mt 7,11: „jó dolgokat”). A kapcsolat a Szentlélek és az imádság közt az ApCsel 1,14-ben is megjelenik, ahol Lukács leírja miként imádkoztak a tanítványok mielőtt megkapták a Lélek pünkösdi ajándékát az ApCsel 2-ben.⁷⁹ A Lélek ajándéka Isten Országának eljövetelét jelképezi. A kitartó imádság azért lehetséges, mert Isten Országá már létezik, és a Szentlélek fenntartja az imádságot.

4) **Lk 18,1–8.** Ebben a példabeszédben is nyilvánvaló az imádság és az Isten Országá közötti kapcsolat. A hívőnek, Isten igazságára várva azonosulnia kell az özvegy kitartásával az imádságban, míg az Ország teljesen kibontakozik (18,1.8). Lukács rögtön az elején rámutat az elbeszélés lényegére (18,1): „mindig imádkozni kell, és nem szabad belefáradni”. Bár kezdetben ilyen vers megjelenése nem jellemző,⁸⁰ mégis fontos a példabeszéd jelentésének megértéséhez. A 18,1–8a tanítása egyértelmű: Isten meghallgatja és gyorsan (ἐν τάχει) válaszol azok kiáltására, akik hűségesek és kitartóak az imádságban. Nehezen érthetőek a példabeszéd záró szavai (18,8b), amelyek az Emberfia eljöveteléről tanítanak. A kérdés: miért, és hogyan ötvözi Lukács a „kitartó imádság” általános témáját az „eszkatologikus buzdítás” speciális elképzelésével.

Figyelemre méltó, hogy a példabeszédet Jézus a farizeusoknak mondott válaszában mondja el arról, mikor jön el Isten Országá (Lk 17,20). BLOMBERG szerint „a Lk 17,20–18,8 kontextusában az alapvető fontosságú ima valószínűleg az, amelyik várja az Ország eljövetelét.”⁸¹ A Lk 18,8 kibontja Jézus válaszát (Lk 17,21–22). Kijelenti, hogy lesz egy időszak a parúzia előtt, de nem vehető el a küszöbön álló esemény várása sem. Az imádságról szóló példabeszéd az Ország eljöveteléről szóló két válasz között található (17,20 és 18,8b). A példabeszéd szerint az átmeneti időszak alatt megkövetelhető a folyamatos ima, mint egyfajta viselkedésmód, amit a tanítványokban visszatérésékor az Emberfia látni akar: „az Emberfia szeretné megtalálni, aki hűséges az imádságban.”⁸² A példabeszéd elismeri, hogy van egy köztes időszak,

⁷⁹ TALBERT írja: „Valóban, az evangélista Jézus ígértétét Lk 11,13-ban a pünkösdi alapjának tekinti” (ibid. 133).

⁸⁰ CRAIG BLOMBERG, *Interpreting the Parables* (Downers Grove, IL: InterVarsity, 1990) 271.

⁸¹ Ibid. GREEN egy inklúziót lát a 17,20 és 18,8 között (*Gospel of Luke*, 637). Ezért az eljövendő Ország és az imádság közötti kapcsolat egyértelmű.

⁸² MARSHALL értelmezése szerint a 6–8a versek a példabeszédet Isten természetéről szóló tanítással változtatják. Így a 8b vers a példabeszéd végső alkalmazása a tanítványokra vonatkozik: Isten hűséges és a tanítványok is legyenek „hűségesek (és ezért imádságosak) mindvégig, egészen az Emberfia végső megjelenéséig” (*Luke* 670). A πίστις szó szokatlan használata a névelővel a 8b versben valószínűleg

mindazonáltal állítja, hogy Isten gyorsan válaszol a kérésekre, illetve a tanítványoknak, akik keresik Isten Országát, kitartónak kell lenniük az imádságban. A folyamatos és kitartó imádság nemcsak a jövőben elvárt, hanem most szükséges azért, hogy részesedjünk az Országból. Ezért az imádságot Lukács a tanítványság egyik fő jellemzőjeként ábrázolja mind a „már” meglévő Országban való élethez, mind pedig az eljövendő Országra való előkészülethez.

5) Lk 21,36. Az ima itt eszközként jelenik meg, ami által az ember mindig éber lehet (*ἀγρυπνεῖτε δὲ ἐν παντὶ καιρῷ δεόμενοι*).⁸³ Így ez a vers is a folyamatos imádság témájával foglalkozik. OTT amellet érvel, hogy épp, mint a Lk 18,1–8 szakaszban, a vers a lukácsi ima-motívumot fejezi ki, ima erőért a végsőkig való kitartásban.⁸⁴ Ugyanakkor sugallja, hogy az imádság követelmény a tanítványok számára, akik eszkatologikus feszültségben élnek. Megjegyzendő, hogy csak Lukács kapcsolja össze az imádságot az Emberfia megjelenésével (Lk 18,8; 21,36; ApCsel 7,56.60). Míg az utolsó hivatkozás a jelenre vonatkozik, a Lk 21,36 összefügg a beteljesüléssel (Isten Országának eljövételével), hiszen a vers szerint „az embernek mindig készen kell állnia a parúziára”.⁸⁵ Így a buzdítás az éberségre a „kitartó imában” követelmény a tanítványok számára, akik a jelen és az eljövendő Ország között élnek.

Összefoglalva: a didaktikus cél nyilvánvaló az öt imádsággal foglalkozó szakaszban, ahol a tanítványság megerősítést nyer. Jézus tanítása az imádságról a szövegekben az ima teljes paradigmáját adja, beleértve a „hogyan imádkozunk” (folyamatosan), „milyen céllal imádkozunk” (jőjjön el a te Országod), és „miért imádkozunk” (hogy megerősödjünk) kérdését és választát. Nagyon fontos, hogy mind az öt szakaszban össze van kötve az imádság jelentősége az Isten Országáról szóló tanítással. Eszerint Lukács evangéliumában az imádság példaként jelenik meg a tanítványok számára, különösen ebben a „már jelenlévő” és „még nem” beteljesedett Országban.

ZÁRSZÓ

Hangsúlyeltolódás van Jézus imaélete és az imádságról szóló tanítása között. Az előbbinél a hangsúly a kereszten van, Isten Országának megalapításán,

núleg „szüntelen imádságban megnyilvánuló hűséget” jelent (MARSHALL, *Luke* 676). BLOMBERG el-
lenben „hitként” értelmezi a τὴν πίστιν kifejezést, amely azt jelenti: „Krisztus az éppen illusztrált hit
különleges fajtárára vonatkoztatja” (BOMBERG, *Interpreting the Parables* 272).

⁸³ A használt melléknévi igenév (δεόμενοι) körülíró jellegű, jelentése: „az ima által.”

⁸⁴ OTT, *Gebet und Heil* 73–75.

⁸⁵ MARSHALL, *Luke* 783.

az utóbbival ellentétben, ahol Jézus folyamatos imádságra tanít, amely által a tanítványok megtanulhatják hogyan éljenek az Országban és hogyan készüljenek az eljövendő Országra. Az első esetben a kutatók amellet érvelnek, hogy az „üdv történet” jelenti Lukács imateológiáját, én pedig azt állítom, hogy Lukács Jézus imádságának értelmezése közvetlenül a kereszthez, tanítványsághoz, és Isten Országához kapcsolódik. Természetesen a kereszt az egyik központi fogalom az üdv történetben. Azonban eltérek a korábbi tudományos szóhasználatától, amikor „üdv történetről” beszélek. OTT és követői tévesen úgy látják az Isten Országát mint eljövendő, és az „elhúzódo parúzia” fogalmához kötik. OTT amellet érvel CONZELMANN munkája alapján, hogy a lukácsi imaszövegek didaktikusak, azok számára íródtak, akik az „elhúzódo parúzia” időszaka alatt éltek. CONZELMANN és OTT számára az Isten Országára való várás a „kítartó” imádságban a jövőbe mutat. Ez az értelmezés azonban helyesbítésre szorul. Helyesen állapítja meg CONN, hogy Lukács álláspontját az imáról eszkatológiájának kontextusában kell értelmezni, amely nem mindig „futurista.” SCHNACKENBURG szintén arra mutat, hogy az „éberséget”, amely fontos motívum Lukácsnál, nem lehet igazán fenntartani egy „futurista” eszkatológiában.⁸⁶ Hasonlóképpen, CAROLL azt állítja, hogy Lukács azokkal szemben fogalmaz így, akik „futurisztikusan” látták az eszkatont, CONZELMANN-al szemben, mert Lukács egy közelgő eszkatont várt.⁸⁷ Valóban több rész mutatja, hogy az Ország már eljött (Lk 11,20; 14,16–25; 17,20; stb).

Mégis, helyesebb azt kijelenteni, hogy Lukács evangéliumában az Ország mind „jelen” és „jövő” vetületei Isten Országának kétdimenziós szemléletét mutatják. Ha Isten Orzága már Jézus szolgálatán keresztül megalapult (a kereszt és feltámadás által) akkor a „parúzia késése” nem okozott megütőzést Lukács evangéliuma hallgatóságának. Amint E. E. ELLIS írja: „amiatt, hogy az eszkatológikus valóság jelen van, az átmeneti időszak időtartama, amíg el nem jön a teljesség, nem döntő jelentőségű.”⁸⁸ Jézus imádkozik, hogy előkészüljön a keresztre, és hasonlóképpen követői is imádkoznak, hogy előkészüljenek a szenvedésre. Maga a Messiás imádkozik, hogy befejezze Isten

⁸⁶ RUDOLF SCHNACKENBURG, „Die lukanische Eschatologie im Lichte von Aussagen der Apostelgeschichte,” in *Glaube und Eschatologie: Festschrift Für Werner Georg Kümmel zum 80. Geburtstag* (szerk. E. GRÄSSER és O. MERK; Tübingen: Mohr, 1985) 261–262.

⁸⁷ A késlekedés, elhúzódoás Lukács számára az ellenkező szerepet tölti be, mint amire CONZELMANN gondolt. A késlekedés nem ellentéte, hanem alátámasztja a várakozást a közeli végre Lukács saját helyzetében (JOHN T. CAROLL, *Response to the End of History: Eschatology and Situation in Luke-Acts* [SBLDS 92; Atlanta: Scholars, 1988] 166).

⁸⁸ E. E. ELLIS, *Eschatology in Luke* (Philadelphia: Fortress, 1972) 19. Illetve: O. CULLMAN, *Christ and Time* (3. kiadás; London: SCM, 1962) 84–94; IDEM, *Salvation in History* (London: SCM, 1967) 174, 242–243; DENNIS J. IRELAND, *Stewardship and the Kingdom of God* (NovT Sup 70; Leiden: Brill, 1992) 210.

Országának küldetését, és így tanítványainak is ezt kell tenniük az átmeneti időszakban, a jelen és jövő Ország közt. Így Jézus imaélete Lukács evangéliumában a kereszttel és a tanítványsággal kapcsolódik össze.

Lukács teológiájával kapcsolatban J. M. CREED írta: „nincs *theologia crucis* [a kereszt teológiája] azon az állításon túl, hogy a Krisztusnak szenvednie kell, amint azt a prófétai írások megjövendölték”.⁸⁹ A *theologia crucis* kifejezést az engesztelés páli tanának értelmében használja. C. K. BARRET viszont arra mutat, hogy Lukács számára a *theologia crucis* alapvető meghatározása a mindennapi élet kerete, amelyben a hívő gyakorolja a napi keresztthordozás fegyelmét. Lukácsnál ez a hangsúlyeltolódás BARRET szerint lelkipásztori aggodalma miatt van, olvasói okítására és nevelésére.⁹⁰ Valóban, Jézus legtöbb tanítása Isten Országáról Lukács evangéliumának középső részében található (Lk 9,51–19,27), ahol a fő téma Jézus halála és feltámadása fényében a tanítványság.⁹¹

A tanítványok számára az imádság előtekintés az eljövendő Országra, ugyanakkor visszatekintés a keresztre, amely által Isten Orzága már elérkezett. Lukács elbeszélésében Jézus imái didaktikus célt is szolgáltak. Ahogy Jézus imái előkészítették őt, hogy találkozzon a kereszttel és megalapítsa az Országot, úgy a tanítványok imái is felidézik a keresztet és előkészítik őket, hogy belépjenek Isten Országába. Jézus sürgeti a tanítványokat, hogy minden nap vegyék fel keresztjüket. Az imádságban való kitartás a módja annak, hogy Isten Országának két dimenziója közt éljenek.

⁸⁹ St. Luke lxxii.

⁹⁰ Véleménye alátámasztása érdekében BARRET több szakaszt megvizsgál (Lk 9,23; 9,57–62; 14,27; 22,28; 23,26; ApCsel 20,35). Ezek közül a Lk 9,23 a kulcsfontosságú vers. Ebben három alapvető változást figyelhetünk meg. (1) A mindenkinek (πρὸς πάντας) szóló szavak – vélhetően szemben a 18. versben szereplő tanítványokkal (οἱ μαθηταί) – nemcsak a Tizenkettő kis csoportjának szólnak (9,10.12.16), hanem minden kereszténynek. (2) Az aoristosban álló főnévi igenév (ἔλθειν) immár jelen időben van (ἔρχεσθαι), ami nem egyszer s mindenkorra vonatkozó döntés, hogy követjük Jézust a kereszttig, hanem egy rendszeres és folyamatos tanítványi élet. (3) Ezt kétszeresen aláhúzza a betoldott καθ’ ἡμέραν („naponként”) kifejezés. Lukácsnak a Mk 8,34-en végrehajtott változtatásai, amelyek kihívást intéznek a tanítványok felé, hogy Jézussal együtt fogadják el a keresztre feszítést, szó szerint azt mutatja, hogy Lukács a keresztet életmodellként értette (C. K. BARRETT, „Theologia Crucis – in Acts?,” *Theologia Crucis – Signum Crucis: FS für Erich Dinkler zum 70 Geburtstag* [szerk. C. ANDERSON és G. KLEIN; Tübingen: Mohr, 1979] 76). Ebben a versben három nagyobb változtatás van (BARRETT, „Theologia Crucis” 75–76).

⁹¹ Ebben a központi részben a kerettel együtt (9,51–62; 19,11–27) négy Isten Országáról tanító szövegegyeség van (10,1–24; 11,14–20; 13,18–30 [13,31–14,24]; 17,29–37). Mindegyik szövegegyeség megismételi és kidolgozza Isten Országának fogalmát. Isten Országának kettős vetülete, mint már jelenlévő, ugyanakkor még csupán eljövendő Ország, feszültséget okoz az olvasóknak/a hallgatóságnak. Sürgeti az elhatározást, a meghívás elfogadását, és a tanítványok jelen etikai életére koncentrálnak. Mindezeket a tanításokat megerősíti a közelgő, ítélettel együttjáró Isten Országára való hivatkozás. Így Isten Országának növekednie kell, és meglepően magában foglalja az azt elvetők felcserélését azokkal, akik azt elfogadják.

Ezért Lukács imateológiáját Isten Országa tanítványságának értelmében kell értelmezni, amelynek kulcsfogalma a „mindennapi keresztfelvétel” (Lk 9,23). Az imádságról szóló szövegek bemutatták, hogy Jézus imaélete következetesen a kereszthordozáshoz kapcsolódik, valamint az imádságról szóló tanítását kimondottan Isten Országának megalapításához kötik. A kereszthordozás Lukács fejében főképp didaktikus vonatkozással bír, az imádságról szóló szövegeknek ezt a két fajtáját nem lehet szétválasztani. Összességében: ajánlatos a kitartó imádság a tanítványoknak ebben a köztes időben, hogy megfelelő módon éljenek Isten Országának két aspektusa között.

